

ASAĞI KAYSTROS VADİSİNDE TÜRKMEN AKINLARINA KARŞI BİR SİĞİNAK: KEÇİ KALESİ

Emine TOK*

Özet

Keçi Kalesi, Smyrna ve Sardis'ten Ephesos'a giden yolun birleştiği noktada, Alaman Boğazı'nın ilk girişinde yükselen tepe üzerindedir. Burası son derece stratejik öneme sahip doğal bir geçittir. Tepedeki kalıntılar, Antik Dönem'den beri Ephesos kentine açılan bu stratejik geçit üzerinde başka tahkimatların ve iskan alanlarının sürekliliğini göstermektedir. Tepenin yamaçlarında bir Bizans köyü, Hellenistik döneme ait bir gözetleme kulesi ve sarnıçlar ile kaleye çıkışı sağlayan taş döşeli yol kalıntıları somut verilerdir.

Kale, düzensiz dikdörtgen planlı bir iç kale ile bunu batı ve kuzey yönlerden çeviren bir dış surdan meydana gelmektedir. Her ne kadar kullanımına yönelik farklı öneriler olsa da kalenin 12. yüzyıl sonu ie 13. yüzyılda bölgede inşa edilen savunma ağının bir parçası olduğu düşünülmektedir. 2012 yılında Kültür Bakanlığı'nca hazırlanan ve bilimsel danışmanlığı yürüttüğümüz analitik çalışmada, modern teknik ekipmanlarla yapının planı yeniden çizilmiş, ayrıntılı cephe incelemesinde yapı ile ilgili farklı inşa evreleri tespit edilmiştir. Makalemizde, yeni bulgular eşliğinde kalenin inşa evreleri, kullanımı ve tarihçesine yönelik tartışmalar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Keçi Kalesi, Türkmen Akınları, Neokastron

KEÇİ KALESİ (GOAT CASTLE): A SHELTER AGAINST TURKOMAN RAIDS IN THE LOWER CAYSTER VALLEY

Abstract

Keçi Castle is located on the hill rising from the first entrance of the Alaman strait, at the junction of the road leading from Izmir and Sardis to Ephesus. This area is a natural gateway which is very strategic importance. The remains on the hill prove the continuation of the other monuments and settlements on this passage which has been opened to Ephesus since antiquity. The remains of a Byzantine village on the hillside, a Hellenistic watchtower and a stone paved road can still be seen.

The castle has an inner fortress with a rectangular plan and an outer fortress which covers it from the west and north sides. Although there are different proposals for its use, it is thought that the castle is a part of the defense network constructed between late 12th and the beginning of the 13th century. In our analytical work presented to the Ministry of Culture in 2012, the plan of castle has been redrawn with modern technical equipments and

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İzmir • dreminetok@ege.edu.tr
Bu çalışma, 2012 yılında bilimsel danışmanlığı üstlendiğimiz, Kültür Bakanlığınca hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon raporunun sadeleştirilmiş halidir. Teknik çizimler Mimar Mehmet Emin Yılmaz ve Mimar Hasan Fevzi Çüngen tarafından yapılmıştır. Kendilerine teşekkürü borç bilirim.

the detailed façade examination show us different construction phases of the structure. In our paper, discussions will be focused on the construction phases, its use and history in the context of new finds.

Keywords: *Keçi Kalesi, Goat Castle, Turkoman Raids, Neokastron*

Keçi Kalesi, günümüzde İzmir-Aydın karayolunun 64. km'sinde, Selçuk'tan yaklaşık 9 km uzaklıkta, Antik kaynaklarda Gallesion olarak anılan Alamandağı'nın 300 m rakımlı sivri bir tepesi üzerinde yükselir. Bu tepe, batıya doğru uzanan vadinin ilk giriş noktasıdır. Kaystros Nehri'nin (Küçük Menderes) şekillendirdiği vadi, kuzeyde Smyrna (İzmir) ve Sardis'ten (Sart) Ephesos'a (Efes) giden yolun birleştiği noktada, son derece stratejik öneme sahip doğal bir geçittir.¹ Tepe üzerindeki kalıntılar, Antik Dönem'den beri Ephesos kentine açılan bu stratejik geçit üzerinde, başka tahkimatların ve iskan alanlarının sürekliliğini göstermektedir. Tepenin yamaçlarında bir Bizans köyü, Hellenistik döneme ait bir gözetleme kulesi ve sarnıçlar ile kaleye çıkışı sağlayan taş döşeli yol kalıntıları günümüze ulaşan somut verilerdir.

Keçi Kalesi Adı Efsane mi Gerçek mi?

Kalenin Bizans Dönemi'nde hangi isimle anıldığı henüz tam olarak bilinmemektedir. “*Keçi Kalesi*” adı ise ilk olarak 18. yüzyılın başlarından itibaren karşımıza çıkar. Yolu Ayasuluk ve Ephesos'tan geçen birçok seyyah, kaleyi notlarında farklı isimlerle adlandırmış ve kısmen tanımlamışlardır:

R. Chandler, Smyrna'dan Ephesos'a yolculuğu sırasında Kaystros Nehri'nin kenarında, Gallesion/Alaman Dağı'nın doruğunda bir Kale'nin varlığından söz ederek E. Chiscull'a atıfta bulunur.²

F. W. J. Arundell, yüksek bir tepenin zirvesine inşa edilmiş olan kalenin “*Dervişler Kalesi*”, “*Keçi Kalesi*”, “*Soley Bey Kalesi*” ve “*Kızılhisar*” gibi çeşitli isimlerle anıldığını söyler. Arundell, “*Keçi Kalesi*” adının nereden gelmiş olabileceğini soruştururken, bu söylemin, topoğrafyanın ancak keçilerin tırmanabileceği sarplıkta olması ile ilişkilendirilebileceğini düşünür.³

Seyyah C. Texier ise, İzmir'den Ayasuluk'a yaptığı yolculuk sırasında Torbalı'da

- 1 Söz konusu yol güzergahı için bkz. Ramsay, 1960, 101. (Asia, Lydia ve Karia Haritası)
- 2 Chandler, 1971, 73. Araştırmacı M. Wiener ise, E. Chiscull'un notları arasında, 18. yüzyıl başlarında İzmir'de yaşamış olan Dr. A. Picenini'nin? notlarında kalenin Kızılhisar olarak isimlendirildiğini nakleder. Müller-Wiener, 1961, 112.
- 3 Öte yandan, araştırmacının kaleye tırmanmadığı, yapıda kullanılan taşların büyük boyutlu olduğunu söylemesinden anlaşılmaktadır. Arundell, Antik Döneme tarihlendirerek muhtemelen bir Pers gözetleme kulesi olabileceğini iddia eder. Araştırmacı, Türklerin, Persleri “*Kızılbaş*” olarak isimlendirdiklerini, muhtemelen bu söylencenin “*Pers/Kızılbaş Kalesi*” anlamına gelen “*Kızılhisar*” şeklinde günümüze ulaşmış olabileceğini düşünür. Arundell, 1834, 274 –275.

gecelediklerini, ovanın sular içinde kalması nedeniyle dağ yolundan ilerlediklerini anlatır. Texier, bu güzergah üzerinde, dağın en sarp tepesine bina edilmiş bir “Şato” harabesine kadar geldiklerini, yerel halkın bu yapıya “kız kalesi” dediklerini bildirerek kale ile ilgili hiçbir tasvir yapmaksızın arazinin jeolojik yapısına dikkat çeker.⁴

Keçi Kalesi, 20. yüzyıl başlarında hazırlanan haritalarda da işaretlenmiştir. Von Diest⁵ ve W. J. Hamilton haritalarında yapı “Ketchi Kale /Ketchi Kaleh” şeklinde, Kiepert haritasında⁶ “ketschi Kale” biçiminde; 1915 tarihli Küçük Asya haritasında ise “Karshi Kale/Karşı Kale”⁷ adıyla lokalize edilmiştir.

Kalenin ilk bilimsel teknik araştırması W. Müller Wiener tarafından yapılmıştır. M. Wiener, kalenin metrik planını çizmiş, tanımlamış ve yapıyı doğrudan 13. yüzyıla tarihlenmiştir. Ancak Wiener, çalışmasında yapının inşa evreleri hakkında bilgi vermemiş, yapı içindeki sarnıçlara değinmemiştir.⁸

Günümüzde Keçi Kalesi söylemi halk arasındaki yaygın bir efsaneye⁹ dayandırılrsa

- 4 Texier, 2002, 151. Texier’in bölgeyi ziyaret ettiği sırada yerel halkın kaleyi “Kız Kalesi” olarak isimlendirdiğini belirtmesi, bugün de az bilinen farklı bir efsaneye dayanıyor olmalıdır. Rivayete göre bölgede yaşayan kral, eşini kaybettikten sonra tek varlığı olan kızını herkesten sakınmak için kaleyi inşa ettirip buraya kapatır. Onu korumak için de bir grup askeri görevlendirir. Kalenin çevresindeki dağları mesken tutan fakir bir çoban, güzelliği dillere destan olan genç kıza hiç görmeden aşık olur ve zamanla kıza ulaşmanın bir yolunu bulur. Ona güverciniyle mektuplar göndermeye başlar. Çok geçmeden iki genç birbirlerine iyice bağlanmışlardır. Çaresizce kıızı görmek için yanıp tutuşan çobanın yanına birgün ak saçlı bir bilge gelir. Eğer sevdiğine kavuşmak istiyorsa, sahip olduğu keçi sürüsünü nasıl kullanacağını anlatır çobana. Çoban yaşlı bilgenin ona verdiği parlak fikri gece olunca uygular; keçilerinin boynuzlarına fenerler takarak sürüsünü kaleye doğru salar. Kaledeki askerler büyük bir düşman saldırısıyla karşı karşıya kaldıklarını, sayıca az olduklarını düşünerek kaçarlar. Efsane, iki gencin aşkı karşısında çaresiz kalan kralın, onların evlenmesine izin vermesiyle son bulur.
- 5 Digest, 1903. 1/500.000 ölçekli harita 4 paftadır. Batı Anadolu kıyı şeridi “C” paftasındadır. Söz konusu haritada, Kale’nin hemen kuzeybatısındaki bir tepelik “Ketchi Bunar/Keçi pınarı” adıyla işlenmiştir. Çevre arazide “oba”, “göl oba”, “Sarnitch Köy/Sarnıçköy” gibi türkmen yerleşimi isimleri dikkat çekicidir.
- 6 Kiepert, 1841. 1/1000.000 ölçekli harita.
- 7 Batı Anadolu topraklarını kapsayan, Asia Minor, War Office, Ordnance Survey, London başlıklı, 1902-25 tarihli 2077 no’lu ve 1/250.000 ölçekli haritada kale, farklı bir isimle karşımıza çıkmaktadır. Ancak daha önceki haritalarda not edilen ve kalenin kuzeybatısındaki tepelik alanın söylemi “Keçh Bunar/ Keçi pınarı” aynen devam etmektedir. Yine daha erken tarihli haritalarda “Göl Obası” şeklinde işaretlenen yer adının “Göl Ovası” şekline dönüştüğü de dikkat çekicidir. Aynı eski haritada, “Oba” olarak işaretlenen mevkinin yerini ise “Palamut” almıştır. “Sarnıç köy” ise yalnızca “cistern” olarak belirlenmiştir.
- 8 Wiener, 1961, 112-116.
- 9 Rivayete göre ele geçirilmesi zor, sarp kayalık üzerinde yükselen kaleyi fethetmek için gecenin karanlığında çevreden toplanan keçilerin boynuzlarına fenerler asılmış; dışarıdaki düşmanın sayıca çok fazla olduğunu zanneden kale içindeki askerler korkarak gizlice kaleyi terk edip kaçmışlar. Bu parlak fikirle kale, hiç kan dökülmeden fethedilmiş. Ancak Anadolu’da Kırşehir

da bunun romantik bir düşünceden öteye gitmediği varsayılmaktadır. Tahkimata Keçi Kalesi denmesinin daha mantıklı bir açıklaması olduğunu düşünmekteyiz. Yaptığımız araştırmalarda, Osmanlı Dönemi'nde Afyon çevresinde yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan göçebe yörüklerin, bahar ve yaz aylarını Sarsıp Yaylası'nda geçirdikleri; kış mevsiminde Keçi Kalesi'nin bulunduğu yere göçtükleri tespit edilmiştir. Yüzyılın başlarındaki haritalarda kalenin çevresindeki alanların "Keçi Pınarı" ve "Göl Obası" şeklinde işaretlenmesi de bölgedeki göçebe Türkmen varlığını destekleyen verilerdir. Muhtemelen hayvanlarını makilerle kaplı tepede besleyen yörükler, geceleri sürülerini terkedilmiş kale içinde topluyor, yapıyı hazır ve korunaklı bir ağıl olarak kullanıyorlardı. Olasılıkla tahkimata Keçi Kalesi denmesi de göçebe yörüklerle bağlantılıdır. Nitekim günümüzde hala tepenin eteklerinde göçebe hayatı yaşayan bir aile aynı geleneği sürdürmektedir.

Boğazın Kadim Kilidi: İlk Tahkimat

Yukarıda da belirtildiği gibi günümüze ulaşan izler, Antik Dönem'den beri Ephesos kentine açılan bu stratejik geçit üzerinde başka tahkimatların da bulunduğunu göstermiştir. Keçi Kalesi'nin altındaki yaklaşık 100 m rakımlı sivri bir kaya üzerine dağılmış arkeolojik veriler, burada muhtemelen MÖ 4. yüzyıla ait savunma ağının varlığını doğrulamaktadır. (*Resim 1*) Her ne kadar kalıntılar temel seviyesine değin yıkık olsa da dörtgen planlı masif duvarlar net biçimde okunabilmektedir. Çevredeki yontu izlerinden, yapı inşa malzemesinin doğrudan tepenin kayaçlarından karşılandığı tespit edilmiştir. Tahkimatın içinde su ihtiyacını karşılamak üzere kayaya oyulmuş büyük bir sarnıç da bulunmaktadır. (*Resim 2*) Kaçak kazılarla ortaya çıkan moloz dolgu arasında ise çok sayıda çatı kiremidi parçaları etrafa yayılmış durumdadır. Bu erken tarihli savunma yapısının yüksek bir gözetleme kulesi şeklinde, vadiye girişi kontrol eden karakol olduğu düşünülmektedir. Kulenin vadiye yakınlığı, aşağıdaki herhangi bir tehlikeye daha hızlı müdahaleyi yapabilecek mesafedir.

Boğazın İkinci Kilidi: Keçi Kalesi

Kaleye, dağın doğu eteklerine özel olarak döşenmiş yaklaşık 80 cm genişliğindeki taş döşeme yol ile ulaşılmaktadır. (*Resim 3*) Bu yol, uygun bir eğim ile zik-zaklar çizerek kalenin altındaki yamaca değin yer yer çok sağlam, yer yer de kısmen, kesintisiz olarak takip edilebilmektedir.

Altan bakıldığında çok büyük boyutluymuş gibi görünen kale, gerçekte, Ionia ve Lydia bölgesi kastronlarına benzer.¹⁰ Düzensiz dikdörtgen planlı bir iç kale ile bunu batı ve kuzey yönlerden çeviren dış surdan meydana gelir. Son zamanlara kadar nispeten ayakta kalmış surlar, geçirdiği depremler nedeniyle hızla mimari kimliğini kaybetmeye başlamıştır. (*Plan 1*) Kalan izler kalenin iki inşa evresine sahip olduğunu gösterir.

Kızılcaaköy'de ve Gümüşhane'de aynı efsaneye dayanan ve Keçi Kalesi olarak anılan başka tahkimatlar da bulunmaktadır.

10 Bu konuda ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. Foss, 1986, 146-147, 151-159.

Resim 1 - Tepenin altındaki sivri kayalık üzerinde yer alan erken dönem gözetleme kulesine ait kalıntılar. Vadi girişine hakim noktadadır.

Resim 2 - Kulenin bulunduğu alanda yer alan kaya oygu sarnıç.

Resim 3 -

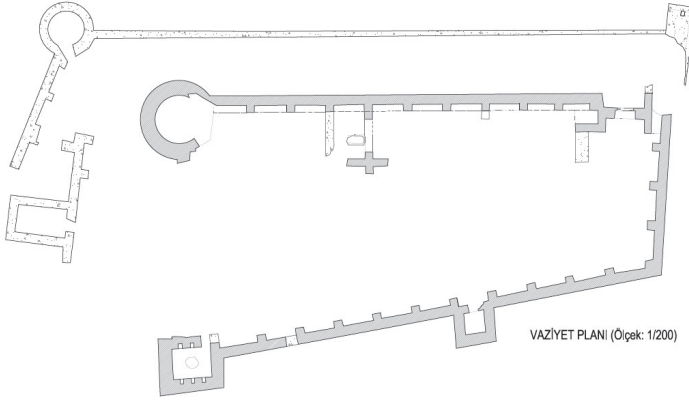
Kaleye ulaşımı sağlayan taş döşeli yol.

Malzeme ve Teknik:

Kalede inşa malzemesi olarak kireç taşı, tuğla ve ahşap kullanılmış, bu malzemeler bağlayıcı kireç harç ile tutturulmuştur. Çevrede saptanan izler, taş malzemenin yerinde kesilerek karşılandığını gösterir.¹¹ Tuğla malzeme, sadece giriş kapılarının kemerlerinde ve kısmen duvar cephelerinin üst kesimlerinde kullanılmıştır. Ahşap ise duvar içinde taş ve tuğladan sonra üçüncü önemli yapı malzemesi olarak karşımıza çıkar. Duvar içine gömülmüş ahşap hatılların çürüdükten sonra bıraktıkları boşluklar, kalenin, görünen tüm beden duvarlarında *hatıl ızgara tekniğinin*¹² düzenli olarak uygulandığını işaret eder.

11 Nitekim iş gücünden tasarruf etmek üzere, yapıların malzemelerinin olabildiğince bulunduğu yerden veya çok yakın bir ocaktan elde edilmesi, genelde arkaik dönemden itibaren görülen bir durumdur. Naumann, 1991, 39.

12 Surların genelinde hatıl ızgara tekniğinin, inşa sırasında doğrudan duvarın sağlamlaştırılması amacıyla birincil yapı ögesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan kazılarda, duvarlarda sağlamlaştırma amaçlı uygulanan hatıl ızgara tekniğinin Suriye, Ege kıyıları ve Anadolu'nun pek çok kesiminde MÖ 2. binlere değin gerilere gittiği saptanmıştır. (Söz konusu yerleşimlerden resim için bkz. Wilcox, 1981, 21; Naumann 1991, 55). Ayrıca ahşabın iskele ve duvar malzemesi

Plan 1 -

Depremlerle yıkılan kalenin güncel vaziyet planı.

(Çiz. Mimar H. Fevzi Çüngen-Mimar M. Emin Yılmaz)

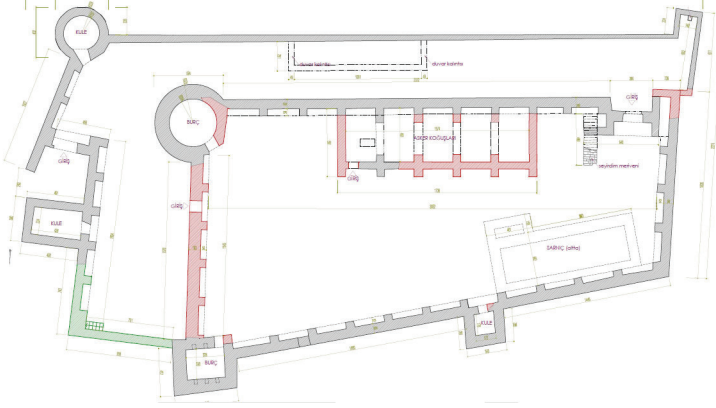
Surlar, 12 ve 13. yüzyılda bölgede yaygın olarak görülen “düzensiz çerçeveli duvar tekniği”nde örülmüştür.¹³ Bu inşa tekniği Lydia, Ionia ve Karia bölgesindeki pek çok tahkimatta karşımıza çıkar.¹⁴

Dış Sur:

Tepenin güney ve doğu yönleri sarp uçurum olduğu için bu yönlerde bir dış sura gerek duyulmamış;¹⁵ dış sur takviyesi sadece kuzey ve batı yönlerde yapılmıştır. (Plan 2-3) Dış surun batıda kıvrılarak iç kaleyle birleştiği güney hattı günümüzde temel seviyesine değin tamamen yıkıktır. (Resim 4, Çizim 1) Batı ve kuzey yönlerde ise beden duvarları yer yer 3-4 m yüksekliğinde korunmuştur. M. Wiener’in 1961 tarihli çalışmasında, kalenin planı bütün halde çizilmiştir. Muhtemelen gördüğü izlere dayanarak, planda, dış surun

olarak kullanılmasına ilişkin bilgi için bkz. Ousterhout, 2016, 199-214. Keçi Kalesi’nin beden duvarlarının, dışa bakan yüzleri kaba yontu traşlanmış cephe taşları ve bunların arasına yerleştirilmiş küçük taş kırıklarından; içte, harç içine yerleştirilmiş ahşap ızgaralardan meydana geldiği söylenebilir. Oldukça bilinçli yapılmış bu tasarımla yapı ustaları, çatlamalara karşı dirençsiz olan taş örgüsünü, duvar içine yerleştirdikleri bağlama hatılları ile daha dayanıklı hale getirmeye çalışmışlardır. Ancak, günümüzde, sağlama amaçlı kullanılan ahşap malzeme çürüdüğü için, duvarların her parselinde boşluklar meydana gelmiştir. Bu boşluklar, surun tamamen çökme sürecini de hızlandırmıştır.

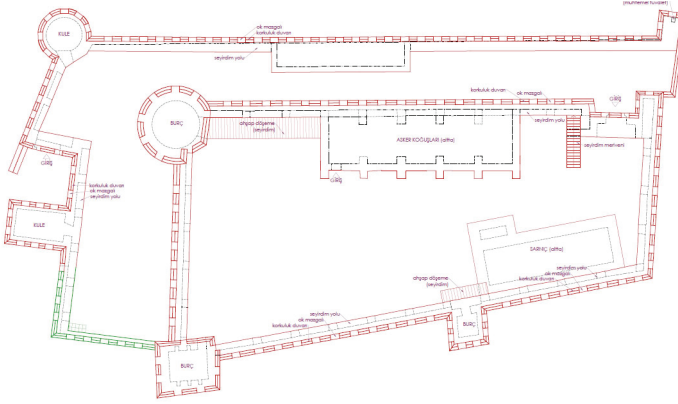
- 13 Bu teknikte ön yüzleri kabayontu traşlanmış taşların etrafı, yatay, dikey ve zikzaklar yapacak şekilde küçük taş veya tuğla kırıklarıyla doldurulur.
- 14 Atburgazı Kalesi, Metropolis Kalesi, Nymphaion/ Kemalpaşa Kalesi, Myus/Afşar Kale ve Bafa Gölü çevresinde inşa edilen kalelerde bu inşa tekniğine yaygın olarak rastlanmaktadır.
- 15 Kale inşa edilirken, sur duvarları sarp yamacı doğru itilmiş, sarp yamaç bir yandan sur duvarlarına temel oluştururken diğer yandan topografyanın avantajı kaleyi daha güvenli kılmıştır. Kalenin üzerine kurulduğu tepenin altında kıvrılarak akan Küçük Menderes/Kaystros ise, kale ve çevresindeki iskan alanlarında yaşayanlar için su kaynağı olmuştur.

Plan 2 -

Deprem öncesi belgelenmeler ve izlere dayanarak hazırlanmış zemin kat planı.

(Çiz. Mimar H. Fevzi Çüçen, Mimar M. Emin Yılmaz)

Plan 3 -

Deprem öncesi belgelenmeler ve izlere dayanarak hazırlanmış üst kat planı.

(Çiz. Mimar H. Fevzi Çüçen, Mimar M. Emin Yılmaz)

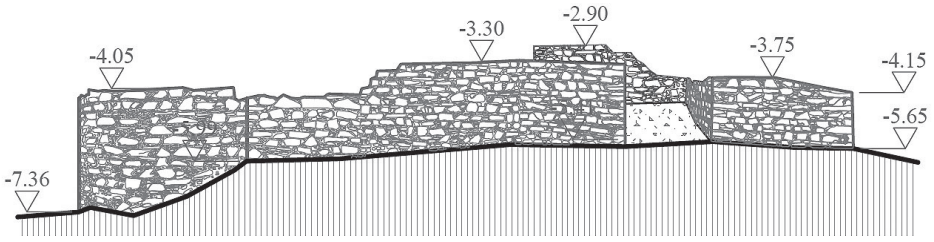
batı kesiminin doğuya doğru dirsek yaparak iç kale ile birleştiği öngörülmüştür.¹⁶ Wiener, büyük ihtimalle, henüz tamamen dolgu altında kalmamış sur hattına ait son izleri takip etmiştir. Günümüzde M. Winer'in önerdiği alanda iç kaleye birleşen hat önündeki cephe duvarında dış sur bağlantısına ait bitişme çizgisi yoktur. Bu durum, iç kale ile dış surun iki büyük parça halinde, organik bağ olmaksızın inşa edildiğini düşündürmektedir. Aksi halde iç kalenin dış sur ile bağlantısı, en azından beden duvarı üzerindeki dışlardan izlenebilirdi.

Kaleye giriş, dış surun batı cephesinin ortasından çifte kapı ile sağlanmaktadır. Giriş kapılarının genişliği belli olsa da günümüzde temel seviyesine değin yıkıktırlar. Bu alan, surun kuzeybatı köşesine yerleştirilen yuvarlak kule ile birlikte tamamen savunmaya yönelik olarak planlanmıştır. (Resim 5) Şöyle ki; köşedeki yuvarlak kuleden sonra beden duvarı bir miktar açılı yapılarak cephe ortasına doğru ilerler. Bu kesimde

¹⁶ Wiener, 1961, 114, plan 26.

Resim 4 - Deprem öncesinde batı cephenin görünüşü. (2004, E. Tok arşivi)

Çizim 1 - Dış sur, batı cephe. (Çiz. Mimar H. Fevzi Çügen, M. Emin Yılmaz)

giriş, dikdörtgen kule ve çifte kapı ile dar bir avlu içine alınmıştır. Böylece düşman, dar avlu içine sıkıştırılmakla kalmayacak aynı zamanda koç başı gibi savaş aleti kullanım manevraları da engellenmiş olacaktır.¹⁷ Kalan izlerden surun bu yönde “dayaklı tip”te inşa edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸

Dış surun iç kaleye dayandığı güney kısmı temel seviyesine değin tamamen yıkıktır. Araştırmacı M. Wiener, 1961 tarihli çalışmasında, muhtemelen gördüğü izlere dayanarak, dış surun bu bölümünün doğuya doğru dirsek yaparak iç kale ile birleştiğini varsaymıştır.¹⁹

17 Kale kapılarının korunmasına yönelik uygulamalar için bkz. Akarca, 1998, 140 vd.

18 Özellikle Batı Anadolu Bölgesi’nde Laskaris Hanedanlığı’na ait kalelerde çok yaygın şekilde karşımıza çıkan bu düzenlemede genellikle dayaklar birbirine kemerler ile bağlanmıştır. İç kalede günümüze gelen kemerlerle bağlanmış dayakların dış surda da tekrar ettiği düşünülmektedir.

19 Wiener, 1961, 113, plan 26.

Resim 5 - Dış sura giriş sistemi.

Dış sur, biri kuzeybatı, diğeri kuzeydoğu köşeye yerleştirilmiş iki kule ile takviye edilmiştir. (*Resim 6, Çizim 1, 2*) Kuzeybatı köşedeki ileri taşkın kule, dairesel planlıdır. Alt kısmı geniş bir taş örgü basman üzerinde yükselir. Duvarları büyük oranda yıkılsa da kulenin giriş açıklığının yeri ve genişliği halen net okunabilmektedir.

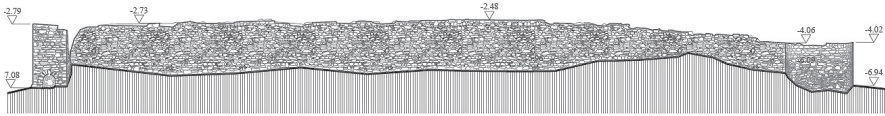
İç kale ile dış sur arasında beden duvarlarından yıkılan moloz dolgu her yana dağılmıştır. (*Resim 7*) Moloz içinde bazı duvar bölmeleri dikkat çeker. İşlev ve boyutları şu an için belirsiz olan mekanlara ait verilerin ileride yapılacak kazılarla netleşeceği düşünülmektedir. M. Wiener planında kalıntılar, dar uzun dikdörtgen şekilli tek mekan olarak işaretlemiştir.

Dış surun kuzey kesiminin beden duvarları yaklaşık 3-4 m yüksekliğinde günümüze ulaşmıştır. Duvarlar yer yer zemin, yer yer de ana kaya üzerine inşa edilmiş dalgalı bir hat şeklinde yükselir. Bu kesimde duvarlarda dayaklar görülmez. Bunun nedeni, sura dayanan dar uzun mekan olmalıdır. Söz konusu mekan, aynı zamanda orijinalde suru da destekleme ve seyirdim yeri işlevi üstlenmiş olmalıdır.

Dış surun kuzeydoğu köşesinde ileri taşkın dikdörtgen kule yer alır. Kule, günümüzde büyük oranda yıkıktır. Zemininde özel olarak açılmış bir tahliye deliği bulunmaktadır. Orijinalde bu alanda tuvalet bulunduğu düşünülmektedir. Kulenin cephesine yerleştirilen yuvarlak kemerli küçük tahliye açıklığı ile suyun dışarı akıtıldığı anlaşılmaktadır.

Resim 6 - Kaleye kuzey yönden bakış. (E. Tok arşivi, 2004)

Çizim 2 - Dış Sur, kuzey cephe, günümüz. (Çiz. Mimar H. Fevzi Çüçen - M. Emin Yılmaz)

Resim 7 - İç kaleden kuzey yöndeki dış sura bakış. Yıkılan moloz arasında mekan duvarları kısmen takip edilebilmektedir. (Fot. Mimar H. Fevzi Çüçen, 2012)

Bu kuleden itibaren dış sur güneye doğru ilerler ve küçük bir dirsek yaparak iç kalenin beden duvarları ile birleşir. Söz konusu kesimde de beden duvarları büyük oranda kayıplara uğramıştır. Ancak yine de iki sur arasındaki duvar hattı ve bitişme çizgisi net biçimde tespit edilebilmektedir.

İç Kale:

Çarpık dikdörtgen planlıdır. Duvarları dört yönde “*dayaklı tip*”te inşa edilmiştir. Dayaklar birbirine kemerlerle bağlanmaktadır. İç kaleye biri batı, diğeri kuzey yönde açılmış iki kapı ile giriş sağlanmaktadır. Kalenin batı yöndeki beden duvarı 2005 yılında yıkılmış,²⁰ surun yalnızca kuzeybatı ve güneybatı köşesinde yer alan iki kulesi kısmen ayakta kalabilmiştir. (*Resim 8, Çizim 3*) Yıkılan beden duvarlarının molozu cephe boyunca hem kale içine hem de dışına birikmiş haldedir. Bu duvar üzerinde iç kaleye giriş kapılarından biri de bulunmaktaydı. Kapının yıkılmadan önceki durumunda, iç içe kademeli yerleştirilmiş iki yuvarlak kemerli geçişi olan sade bir açıklık şeklinde tasarlandığı görülmektedir. (*Resim 9*) Tuğla ve taş malzeme ile örülmüş kemer tasarımı Laskarisler Dönemi’nde yaygındır.²¹ Pek çok savunma yapısında karşılaşıldığı gibi bu kapı da hemen yanında yükselen dairesel kule ile takviye edilmiştir. Kalan izler, iç kalenin iki inşa evresine sahip olduğunu gösterir.

Kuzeybatı köşedeki dairesel kule²² surdan yüksek tutulmuş olup üç katlıdır. (*Plan 4, Resim 10*) Zemin katı dairesel planlıdır; üzeri basık kubbe ile örtülüdür. Her ne kadar günümüzde tamamen yıkık olsa da, zemin kata orijinalde yuvarlak kemerli bir kapıyla geçildiği anlaşılmaktadır. Meydana gelen son depremlerle kapının kemeri tamamen yıkılmış, burası geniş bir oyuğa dönüşmüştür. Zemin kat seviyesinde güvenlik nedeniyle hiçbir pencere açıklığı bulunmaz.

Kulenin ikinci katı dört yönde atılmış kemerlerle kare planlı olarak tasarlanmıştır. (*Resim 11*) Üzeri, doğu-batı yönünde uzanan yuvarlak tonozla örtülüdür. Kuzey-güney ve batı yönlerde, her bir kemer gözünün ortasına birer mazgal pencere açılmış, doğu yöndeki kemer gözüne ise kuleye girişi sağlayan kapı yerleştirilmiştir. Kapının orijinalde yuvarlak kemerli olduğu düşünülmektedir.

Yuvarlak kulenin üçüncü katı ise kalenin Laskarisler Dönemi’ndeki onarımlarına

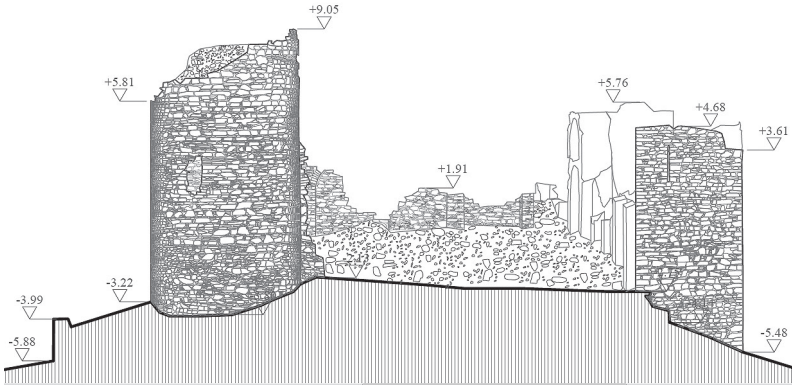
20 2006 Nisanında yaptığımız gözlemlerde, giriş cephesinin surunun temel seviyesine değin tamamen yıkıldığını saptadık. Muhtemelen bu tahribat, 2005 yılı sonunda meydana gelen Seferihisar merkezli bir dizi kesintisiz depremler sırasında olmuştur. Zira daha önceki tespitlerimizde kapının etrafındaki kaplama taşlarının zamanla döküldüğü, bu alanda surun statüğünün bozulduğu, küçük bir depremde daha çabuk yıkılmasına neden olduğu anlaşılmıştır.

21 Örnekler ve değerlendirme için bkz. Buchwald, 2001, 261-296.

22 Darbelere karşı dayanıklı olması nedeniyle savunma mimarisinde dairesel tasarımlar erken dönemlerden itibaren en çok surların dönüş yaptığı köşelerde ve kapıların korunmasında, saldırıya en açık olan alanlarda tercih edilmişlerdir. Yuvarlak ve çokgen planlı burçlarda güller, burcun bedenine doğrudan dik açıyla çarpmadığı için darbelerin etkisi de azaltılmış oluyordu. Detaylı bilgi için bkz. Akarca, 1998, 143.

Resim 8 - İç kalenin batı beden duvarının 2005 yılında yıkıldıktan sonraki durumu. (Fot. Mimar H. Fevzi Çüçen, 2012.)

Çizim 3 - İç kale batı cephe, beden duvarları yıkıldıktan sonra. (Çiz. Mimar H. Fevzi Çüçen, M. Emin Yılmaz)

ilişkin izler taşımaktadır. Buna göre; ilk yapı evresinde yuvarlak kule 2 katlı idi; üst bölümde mazgal siperler bulunuyordu. Kulenin üst kesimine çıkış, batı ve kuzey yönlerdeki sur seğirdim yolu üzerine inşa edilmiş merdivenlerle sağlanıyordu. Ancak surun yükseltilmesi ve içten kemerlerle takviye edilmesi sırasında, merdivenlerin üzerine duvar örülerek veya kemer dayanarak kullanımdan çıkartılmıştır. Yani, ilk evrede kulenin üstündeki mazgal siperli bölüme çıkışı sağlayan merdivenler, içten iptal olmuştur. (**Resim 12, 13**) Son inşa evresinde kulenin mazgalları örülerek bir kat daha yükseltilmiştir. Günümüze ulaşan izler açıkça kulenin üçüncü katının ikinci inşa evresinde yapıldığını gösterir.

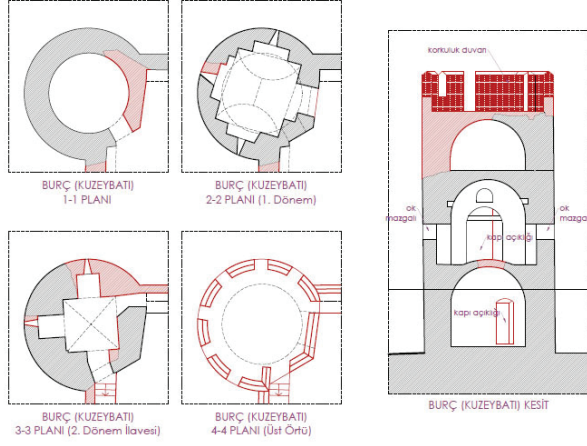
Resim 9 -

İç kaleye batı yönden girişini sağlayan kapı.
(E. Tok arşivi, 2004)

Dairesel kulenin üçüncü katı çapraz tonozla örtülüdür. İki kapı ile, bir yandan batı surun üzerindeki seyirdime, diğer yandan da kuzey yönündeki seyirdime geçiş sağlanmıştır. Kuzeydeki kapının önünde, kapı ile seyirdim arasında açık bir alan bulunmaktadır. Kalan izler tepede mazgal siperlerin bulunduğunu, savunmanın en üst noktada da devam ettiğini göstermektedir.

Surlar sağlamken yaptığımız gözlemlere göre, yıkılan batı beden duvarının da dayaklı tipte planlandığı tespit edilmiştir. Beden duvarında dayaklar arasında iki kat kemer bulunmaktaydı. Üst kat kemerleri içinde saptanan diğer izler ise yapının inşa evrelerine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Buna göre iç kale beden duvarlarının önce, daha alçak kotta inşa edildiği, ilk yapı evresinde beden duvarlarındaki dayakların tek sıra yüksek kemerlerle birbirine bağlandığı, orijinal seyirdim yolunun bu kemerler üzerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Cephe üzerinde takip edilen çörtlenler, ilk evre seyirdim yolu hattında duvar içine yerleştirilmiş su tahliye öğeleri bulunduğunu işaret eder. Bu çörtlenler, kale inşasında kullanılan kireç taşları ile yapılmıştır ve oldukça sadedirler. (Resim 14) Kalan izler, iç kalenin ilk evre beden duvarlarında aynı hat üzerinde çörtlenlerin devam ettiğini gösterir. Söz konusu yapı elemanları hem su tahliyesi hem de kale altı sarnıçlara su toplanması işlevini üstlenmişlerdir. Beden duvarı boyunca uzanan korkuluk duvarı ve birbirini tekrar eden mazgal siperleri, Laskarisler Dönemi inşa faaliyetleri sırasında örülerek kapatılmış olmalıdır. Bu işlem sırasında üst kat kemerlerinin inşa edildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki, üst kat kemerleri inşa edilirken kuzeybatı köşedeki kemer orijinal seyirdim yerinden dairesele kuleye çıkışı sağlayan merdivenlerin üzerine bindirilmiştir. Su tahliyesi için tasarlanan çörtlenler de cephenin alt seviyesinde kalmıştır.

Plan 4 -
Kuzeybatı köşedeki dairesel burç, plan ve kesit.
(Çiz. Mimar H. Fevzi Çüngen,
Mimar M. Emin Yılmaz)

Resim 10 -
Dairesel burç, zemin ve birinci katı. Yıkıldıktan soraki durumu.

Resim 11 -
Dairesel kule ikinci katı.
(E. Tok arşivi 2004)

▲ Resim 12 -

Batı beden duvarına
kale içinden bakış.

(E. Tok arşivi, 2004.)

◀ Resim 13 -

Yıkılan batı beden
duvarındaki evre izleri.
Kuleye çıkışı sağlayan
orijinal seyirdim
merdiveni son evrede
işlevsiz kalmıştır.

(E. Tok arşivi, 2004.)

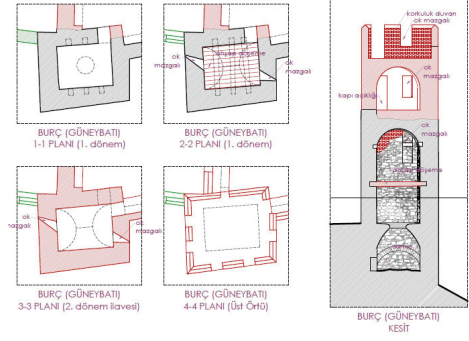

Resim 14 - Batı cephe duvarında takip edilen dönem izleri. İlk evre mazgal siperlerinin arası kapatılıp sur yükseltilmiştir. İlk evre seyirdim hizasında olan çörtlenler daha sonra cephenin alt kesiminde kalmıştır. (E. Tok arşivi, 2004.)

İç kalenin güneybatı yönündeki dörtgen kule kısmen ayakta. Orijinalde üç katlı olmalıdır. Zemin kat ve birinci kat, ahşap kirişler üzerine oturan ahşap zeminle birbirinden ayrılmıştır. Katlar arası zemini ayıran ahşap kirişlerin boşlukları halen görülebilmektedir. Gözetleme, ikinci kat seviyesinde iki mazgal pencere ile sağlanmıştır. İkinci katın üstü yuvarlak tonoz ile örtülmüştür. Kulenin altının sarnıç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen orijinalde, kulenin zemininde su çekmek için ahşap (?) ya da taştan (?) bir kuyu bileziği bulunmaktaydı. Ancak bilezik günümüze ulaşmamıştır. İlk evrede bu kule de iki katlı olmalıdır. Duvarlar yükseltildiği zaman, tıpkı yuvarlak kulede olduğu gibi bu kulenin de üzerine bir kat daha çıkıldığı düşünülmektedir. Nitekim üst kat seviyesinde takip edilen bazı izler bu öngörüyü pekiştirmektedir. (Plan 5, Resim 15)

İç kalenin kuzey beden duvarı günümüzde, birbirine iki sıra kemerle bağlı dayaklı tipte inşa edilmiş halde görülür. (Resim 16) Ancak batı surda olduğu gibi orijinalde bu yöndeki surun daha alçak kotta tasarlandığı anlaşılmaktadır. İlk yapı evresinde beden duvarlarında sadece alttaki kemerli dayaklar bulunuyordu. Seyirdim yolu bu kemerler üzerinde idi. Aynı hat üzerinde su tahliyesi için çörtlenler bulunuyordu. Beden duvarı boyunca uzanan korkuluk duvarı ve birbirini tekrar eden mazgal siperlerinin izleri bu yönde de hala net olarak seçilebilmektedir. Mazgallar, Laskarisler dönemi inşa faaliyetleri sırasında örülerek kapatılmış olmalıdır. Bu işlem sırasında üst kat kemerlerinin inşa edildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki üst kat kemerleri inşa edilirken kuzeybatı köşedeki kemer, orijinal seyirdim yerinden dairesel kuleye çıkışı sağlayan merdivenlere dayanmış, merdivenin üzeri örülerek yükseltilmiştir. (Resim 17, Çizim 4) İlk evre seyirdim yolu tahliye çörtlenleri ise, burada da duvar yükselince cephenin alt kotunda kalmışlardır.

Kale içi mekanlardan kuzey sura dayananlar kısmen günümüze ulaşmıştır. (bkz. Resim 16) Bu yönde, beden duvarlarına yaslanmış ve tonozu destek kemerleri ile takviye

▲ Plan 5 -

Güneybatı köşedeki kule, plan ve kesit.
(Çiz. Mimar H. Fevzi Çüçen, Mimar M. Emin Yılmaz)

◀ Resim 15 -

Güneybatı köşedeki burç, günümüz.

▼ Resim 16 -

İç kale, kuzey beden duvarı ve mekanlar.

edilmiş uzun bir mekan yer alır. İçi molozla doludur. Mekanın güneybatısında avluya açılan bir giriş bulunmaktadır. Muhtemelen asker koğuşu olarak işlev görüyordu. Altında, son zamanlarda kaçak kazılarla ortaya çıkmış dikdörtgen planlı bir sarnıç bulunduğu anlaşılmıştır. Sarnıcın üzeri doğu-batı doğrultusunda uzanan yuvarlak tonozla örtülüdür. İçi kaliteli pembe renkli horasan harcı ile sıvalıdır. Sarnıcın üzerinde yükselen mekanın güney duvarı önündeki paye içine yerleştirilmiş künkler ile sarnıca su toplandığı ortaya çıkmıştır.

Bu mekanlardan başka, kale içinde güneydoğu kesimde tonozlu iki mekan daha bulunmaktadır. Bu mekanlar yan yana tasarlanmışlardır. Üzerleri doğu-batı doğrultusunda uzanan yuvarlak tonozla örtülüdür. Birinin önü, duvar ile desteklenmiştir. Muhtemelen kiler olarak kullanılıyorlardı. Orijinalde en az 2 katlı oldukları düşünülmektedir. (*Resim 18*)

Surun kuzeydoğu köşesinde iç kaleye giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı, sur hattı hizasından biraz içe çekilmiştir. Bu tasarım da savunma ile ilgilidir. Dikdörtgen şekilli kapının üzerindeki devşirme lento sağlamdır. Lentonun üzeri, yuvarlak tuğla kemerle taçlandırılmıştır. İç içe kademeli yerleştirilmiş kemer, Laskarisler Dönemi'nde oldukça yaygın görülen inşa biçimidir. Kapı, kuzeydoğusuna yerleştirilmiş dikdörtgen kule ile takviye edilmiştir. (*Resim 19*) Kulenin dış sur ile bağlantısı zemin hizasında takip edilebilmesine karşın duvarları yıkılmış, günümüze ulaşamamıştır. Kulenin alt katı yuvarlak tonozla örtülüdür. Üst kat yıkıktır. İçte ise, kapının hemen yanında yükselen ve bir yandan seyirdime diğer yandan kapının üst kesimine çıkışı sağlayan merdivenler kısmen kayıplara uğrasa da halen takip edilebilmektedir.

Kalenin doğu yöndeki beden duvarları büyük oranda yıkıktır. Burası doğrudan uçuruma bakar. Savaş makinelerini bu yönde kullanmak mümkün değildir. Bu nedenle kule inşasına gerek duyulmamıştır. Beden duvarı dayaklı tipte inşa edilmiştir; dayakları birbirine bağlayan kemerler çökse de kalan izlerden orijinalde, kuzey ve batı beden duvarları tasarımında olduğu anlaşılmaktadır.

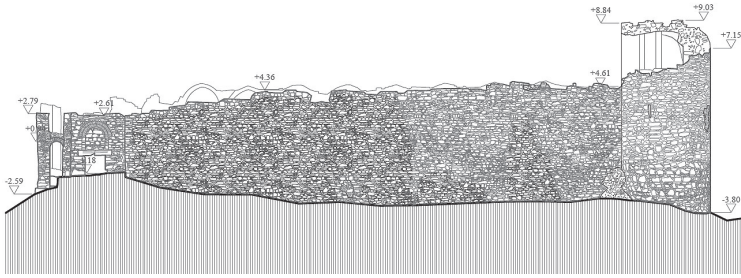
Güney yöndeki sur da dayaklı tiptedir. Dayakları birbirine bağlayan kemerler günümüze ulaşmamıştır. Orijinalde beden duvarlarının burada da çift kat kemerli olduğu varsayılmaktadır. Bu yönde dış sur olmadığı için beden duvarları iki kule ile takviye edilmiştir. Kulelerden biri ortada, diğeri ise güneybatı köşede yükselir. (*Resim 20, Çizim 5*) Ortada yer alan kule, dörtgen planlıdır. Üç katlıdır. Zemin katı günümüzde moloz dolgu ile kaplıdır. Üzeri tonozla örtülüdür. Mekanın tonozu sağlamdır. Kulenin ikinci katı da sağlamdır. İçinde bir niş bulunmaktadır. Üzeri tonoz ile örtülüdür. Üst katı ise günümüze ulaşmamıştır. Orijinalde, ikinci evre sırasında yapılan onarım ve/veya eklemelerde bu kulenin de diğerleri gibi yükseltildiği düşünülmektedir.

Tarihlendirme:

Yazılı kaynaklarda Keçi Kalesi'nin inşa tarihine ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Kale ile ilgili ilk bilimsel çalışmayı yapan Wiener'dir ve yapının dönem evrelerine değinmeksizin doğrudan 13. yüzyılda inşa edilmiş olabileceğini söyler.

Resim 17 - Kuleye çıkışı sağlayan orijinal seyirdim merdiveni son evrede işlevsiz kalmıştır.

Çizim 4 - İç kale kuzey cephe, günümüz. (Çiz. Mimar H. Fevzi Çüçen, M. Emin Yılmaz)

Resim 18 - İç kale, doğu yönüne bakış. Güneydoğu kesimde kiler olarak kullanıldığı düşünülen mekan kalıntıları ve kuzey beden duvarına yaslanan asker koğuşlarının görünüşü.

Oysa yukarıda da sıralanan ayrıntılı analitik tespitlerimiz, yapıda en az 2 inş evresi bulunduğu göstermiştir. Peki kale hangi amaçla buraya inşa edilmişti? İzlerini takip edebildiğimiz yapıım safhaları hangi dönemlere aitti? Bu sorulara cevap verebilmek için bölgenin askeri-siyasi tarihini ve çağdaşı benzer örnekleri tekrar gözden geçirmek gerekiyor.

1. İnşa Evresi:

Kalenin bulunduğu coğrafya, Bizans Dönemi'nde Thrakesion askeri savunma bölgesi içinde yer almaktaydı. Bu bölge Arap akınları sırasında saldırılara uğramış alanlar arasındaydı.²³ Arap akınlarının ardından, 11. yüzyılda İmparatorluk bu kez de Türkmen akınlarına karşı kendini savunmak zorunda kalmıştı. İmparator IV. Romanos Diogenes (1068-1071) tehlikeyi algılayarak savunma yapılarının inşasını yaygınlaştırmış; imparator Aleksios Komnenos ise (1081-1118) Türklere, karşı saldırıda bulunmak üzere çok sayıda tahkimat inşa ettirmişti.²⁴ Ancak, Aleksios Komnenos'un sınır belirleme çabası²⁵ sonuçsuz kalmış, 1143 yılında İmparator Manuel Komnenos (1143-1180) Bithinia sınırını korumak için birliklerini kuzeye çektiği sırada Türkmenler nehir vadileri boyunca ilerleyerek, bir süreliğine de olsa Küçük Menderes Havzası'ndaki araziye ele geçirip yağmalamışlar; Kaikos, Hermos ve Maiandros vadileri boyunca yol almışlardı.²⁶ Hele ki 1165-1170 yılları arasında Thrakesion Theması'nın önemli merkezlerinin güvenliği tamamen ortadan kalkınca²⁷ İmparator Manuel Komnenos, geniş alana yayılan Thrakesion askeri savunma bölgesini tek merkezden yönetemeyeceğini anlayıp ikiye böldü. Güneyde Menderes Vadisi boyunca uzanan topraklar yine Thrakesion Theması olarak varlığını sürdürdü. Kuzeyde Bakırçay ve Gediz havzaları ise Neokastra Theması adıyla anıldı ve ayrı bir askeri yönetici (Strategos) emrine verildi.²⁸

Komnenoslar döneminde savunma yapıları inşa etme ve eski kaleleri onarma faaliyetleri, bölgeyi de tehdit eden Türkmen saldırıları sırasında önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Kalede tespit ettiğimiz ilk evre duvarlarının yapı inşa tekniği, "*düzensiz çerçeveli teknik*" olarak tanımlanan işçiliktir. Bu yapı tekniği Bizans İmparatorluğu'nda ilk kez 12. yüzyıl ortalarında ortaya çıkmış,²⁹ 13. yüzyıl boyunca yaygın olarak kullanılmıştır.

23 Arap akınları sırasında Bizans İmparatorluğu'nun savunma politikası ve kaleleri için bkz. Foss-Winfield 1986, 143 vd.; ayrıca .Ostrogorsky, 1991, 145 vd.

24 Foss-Winfield 1986, 145. İmparator Aleksios Komnenos döneminde bölgede yaşanan mücadeleler hakkında bkz. Anna Kommena, 1996, 336-339.

25 Nikol 1999, 3-7.

26 Kinnamos 2001, 33, 35 vd.; Khoniates, 1995, 36; Foss, 1982, 151.

27 Khoniates, 1995, 103.

28 Neokastra Theması'na ilişkin tartışma için bkz. Tok, 2012, 11-16; 159 vd.

29 Foss, 1986, 145-146.

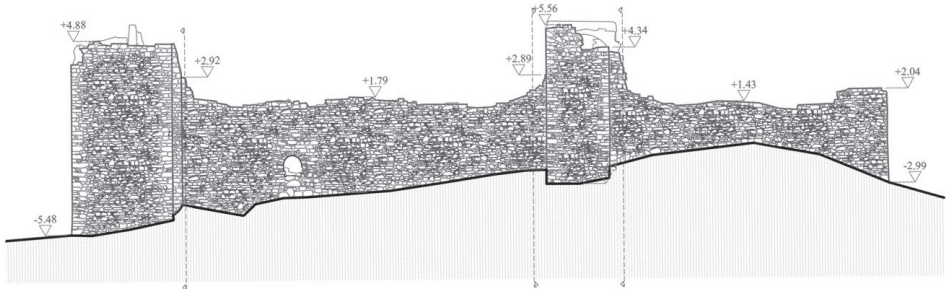

Resim 19 - İç kaleye kuzeydoğu yönden girişi sağlayan kapı. Savunma amaçlı tasarlanmış giriş açıklığı kısmen içe çekilmiştir.

Resim 20 - İç kale güney beden duvarı ve kuleler.

Bu verilere göre kalenin ilk inşa evresinin Thrakesion Theması'nda 12. yüzyıl ortalarından sonra artan Türkmen tehdidi sırasında, çevrede yaşayan yerli halkın sığınabilmesi ve erzaklarını koruyabilmesi için inşa edilmiş savunma ağının bir parçası olduğunu düşünüyoruz. Nitekim dönemin kronikçisi Khoniates'in verdiği bilgilere göre kırsal alanlarda savunmasız şekilde dağılmış birbirinden uzak köyler, sürekli olarak Türkmenlerin baskınlarıyla yağmalanmaktaydılar.³⁰ Kronikçi Kinnamos ise, düzenli birliklere sahip olmayan Türkmenlerin, baskınlar sırasında savunmasız halde kalan köylülerin hayvanlarını ve tahıllarını alarak geri çekildiklerini, bazen de ürünlerini ateşe verdiklerini naklediyor. Komnenos imparatorlarının Batı Anadolu'daki nehir vadileri boyunca savunma ağı oluşturma çabası gerçekten de karşılık bulmuş görünüyor. Güvenlik için alınan tedbirler kısa zamanda bölgedeki nüfusun ve üretimin artmasını sağlamıştır.

Çizim 5 - İç kale güney cephe, günümüz. (Çiz. Mimar H. Fevzi Çüçen, M. Emin Yılmaz)

Yukarıda da belirtildiği gibi Keçi Kalesi, denize doğru uzanan vadiyi kontrol etmek ve çevredeki iskan alanlarını korumak amacı ile stratejik bir noktada inşa edilmiş küçük boyutlu bir Neokastron olmalıdır. 12. yüzyıl ortalarından itibaren acil gereklilik nedeniyle hızla inşa edilmiş Komnenos savunma yapılarının küçük boyutlu oldukları dikkat çeker. Kaleler, stratejik önemi olan yol kavşaklarındaki tüm ova veya vadiye hakim yüksek tepelerde kurulmuşlardır. Bu strateji, Keçi Kalesi örneğinde de olduğu gibi kolay ulaşımın sağlanabildiği doğal geçitler üzerinde kurulmalarından da kaynaklanmaktadır. Yazıt içermemektedirler. Bazıları için kronikçilerden bilgi alsak da büyük bölümü duvar teknikleri, yüzey bulguları ve üzerine kurulduğu coğrafya ile ilişkilendirilerek tarihlendirilebilmektedir. Hızlı olarak inşa edildikleri için duvarlarında estetik kaygılar güdülmeksizin savunmaya yönelik tasarlanmışlardır. Ne yazık ki kale mimarisinde belli bir plan tipolojisi oluşturmak mümkün değildir.³¹ Ancak Keçi Kalesi ile benzerliği olan

30 Khoniates, 1995, 103; Foss, 1982, 153 vd.

31 Çünkü bu yapılar üzerine kuruldukları topografyaya bağlı olarak şekillenmişlerdir. Plan düzleminde ortak özelliklere sahip olmasalar da işleve yönelik bazı birimler, tüm kalelerde

çağdaşı bir örnek, hemen yakında Myus Kalesi ve kuzeyde, Hermos Vadisi girişinde yükselen Yoğurtçu Kale'dir (12. yüzyıl sonları).

Tepenin altında, kaleye uzanan yolun kesildiği yerdeki düzlük alanda görülen temel izleri, çok sayıda seramik kalıntıları ile bir sarnıca ilişkin kalıntılar, gerçekten de kalenin kontrolünde tepenin yamacında geniş bir nüfus barındıran bir yerleşimin bulunduğunu işaret etmektedir. Sarnıç içinde birikmiş molozun bir kısmı kaçak kazılar sırasında boşaltılmıştır. Çevredeki moloz içinde, profillendirilmiş bir mermer söve parçası da dikkat çekicidir. Ancak günümüzde, gerek kaçak kazılarla, gerekse toprak alımı nedeniyle topoğrafyası değişen lokasyonda pek çok iz de kaybolup gitmiştir. W. M. Ramsay alanı gördüğü sırada, olasılıkla kalıntıların yoğunluğuna bakarak kaynaklarda adı geçen *Dios Hieron*'u (?) bu yerleşim ile özdeşleştirmiş olmalıdır.³²

2. İnşa Evresi:

Kommenoslar döneminde alınan savunma önlemleri bölge topraklarını bir süreliğine rahatlatırsa da Miryakefolon Savaşı (1176) ve ardından 1204 yılında Konstantinopolis'in Latinler tarafından işgaliyle güvenlik yeniden ortadan kalkmıştır. Yine de bu durum kısa sürmüştür, Konstantinopolis'ten kaçıp Nikaia'yı başkent yapan Laskarisler Sülalesi kısa sürede kendini toparlayarak Batı Anadolu'da tekrar kontrolü sağlamayı başarmış; hakimiyetleri altındaki alanlarda inşa ettikleri çok sayıdaki askeri tahkimatlarla Komnenoslar Dönemi'nden sonra Bizans askeri mimari tarihinde ikinci aktif kale inşaatı dönemini başlatmışlardır. Laskaris hanedanları, harap olan eski kaleleri onardıkları gibi pek çok yeni kale de inşa etmişlerdir.³³

Keçi Kalesi'nde saptanan izler, iç kale beden duvarlarının dört yönde yükseltildiğini; bu faaliyet sırasında ilk evrenin *seyirdimi* önünde yer alan korkuluk duvarları ve mazgalların örülerek kapatıldığını ve *seyirdimin* üzerine, alt sıradaki kemerleri tekrarlayan kemerler inşa edildiğini gösterir. Bu kemerler, ilk evre kemerlerinden daha kısadır. Sur yükselince savunma da güçlenmiştir. İkinci evre *seyirdimi* önündeki korkuluk duvarı ve mazgalları günümüze ulaşmamıştır. Ancak, beden duvarlarının kuleye dayandığı kesimlerde takip edilen izler, korkuluk duvarı ve mazgalların yüksekliklerini net biçimde anlamamıza imkan sağlar. Görünen o ki, ikinci evreye ait korkuluk ve mazgalların şekil ve boyutları ilk evre planını tekrar etmekteydi.

bulunmaktadır. Hepsi de savunmaya yönelik olarak tekrarlanan kulelerle tahkim edilmişlerdir. Kulelerin üst katlarında ok atışı ve gözetleme amacıyla açılmış mazgal pencereleri bulunmaktadır. Genellikle kapı kesimleri bir kule ile korunur ve girişler mümkün olduğu kadar bir ön set duvarı ile kılıf içine alınır. Bu uygulamadaki temel neden, kapıya yapılacak saldırıda kullanılan koç başlarının manevrasını engellemektir.

32 Ramsay, 1960, 121-29. Ayrıca bkz. Asia Lydia ve Karia Haritası.

33 Foss, 1986, 150.

İkinci evrede kulelerin de 1 kat daha yükseldiği anlaşılmaktadır. İlk evrede 2 kattan oluşan kulelerin üst kesimindeki korkuluk duvarları ve mazgalları, tıpkı beden duvarları gibi yükseltilerek bir kat daha inşa edilmiştir. İç kalenin kuzeybatı köşesindeki dairesel kulenin üstüne eklenmiş kat, günümüze ulaşmıştır. Diğer kulelerinkilere ait izler kısmen korunmuştur. İkinci evrede kulelerin üzeri düzdür. Ancak bunlar da savunmaya yönelik olarak korkuluk duvarı ve mazgallar ile çevrilmiştir. Dairesel kulenin üstünde görünen bir çörtten, üst seviyedeki suyun tahliyesi için bulunmuş bir çözümdür. Bu tip çörttenler ilk evrede de bulunmaktaydı. Duvarların yükseltilmesi sırasında cephenin alt seviyesinde kalmışlardır.

İkinci inşa evresine ilişkin dikkat çeken önemli bir husus ise duvar dokusundaki evreler arası ortak işçiliktir. İnşa tekniği, düzensiz çerçeveli tekniktir. Bu durum kalede yapılan eklemelerin ilk inşasından kısa süre sonra gerçekleştiğini akla getirmektedir. Yani 12. yüzyıl sonlarında inşa edildiğini öngördüğümüz kale, 13. yüzyılın ilk yarısında güçlendirilerek yenilenmiş olmalıdır. Bu küçük boyutlu kastron, Komnenoslar Dönemi askeri savunma politikası kapsamında inşa edilmiş, içinde sürekli asker grubu barındıran bir garnizon/karakol olmanın yanında tehlike anında çevrede yaşayan köylülerin hayvanlarıyla birlikte sđınabileceđi, hasat sonrası ürünlerini saklayabileceği bir sđınak olmalıdır. Stratejik konumu, Laskarisler Dönemi'nde de yapının önemini koruduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Akarca, A. (1998), Şehir ve Savunması, Ankara: TTK Yayınları.
- Anna Kommena, (1996), Alexiad. Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda imparator Alexias Komnenos Dönemi'nin Tarihi. Malazgirt'in Sonrası, Umar B. (çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Arundell, F.W.J. (1834), Discoveries in Asia Minor, Vol. II, London.
- Buchwald, H. (2001), Form, Style and Meaning in Byzantine Church Architecture, Singapore Sydney.
- Chandler, R. (1971), Travels in Asia Minor 1764-1765, London.
- Foss, C. (1982), The Defenses of Asia Minor Against the Turks, *GOTR*, 27, 145-201.
- Foss, C. –Winfield, D. (1986), Byzantine Fortifications an Introduction, University of South Africa.
- Kiepert H. (1841), Karte von Klein Asien, Berlin.
- Kinnamos, (2001), Ioannes Kinnamos'un Historiası, I. Demirkent (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- Khoniates, N. (1995), Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri), F.İşiltan (çev.), Ankara: TTK Yayınları
- Müller-Wiener, W. (1961), Mittelalterliche Befestigungen im Südlichen Jonien, *İst.Mitt.*, 11, 5-122.
- Naumann R. (1991), Eski Anadolu Mimarlığı, B. Madra (çev.), Ankara:TTK Yayınları.
- Nikol, D.M., (1999), Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453), B.Umar (çev.), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ostrogorsky, G. (1991), Bizans Devleti Tarihi, F.İşiltan (çev.), Ankara:TTK Yayınları.
- Ousterhout, R. (2016), Bizans'ın Yapı Ustaları, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ramsay, W. M. (1960), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, M. Pektaş (Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Texier C. (2002), Küçük Asya, A. Suat (ev),C. II, Ankara:Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı-Kültür Bakanlığı.
- Tok, E., (2012), Manisa Yakınlarında Bir Ortaçağ Kalesi: Yoğurtçu Kale, Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları.
- Wilcox R.P. (1981), Timber and Iron Reinforcement in Early Buildings, Occasional Paper (New Series), The Society of Antiquaries of London.
- W. Von Diest, Karte Des Nordwestlichen Kleinasien, Berlin, Alfred Schall, 1903.
- Asia Minor, War Office, Ordnance Survey, London, 1902-25 tarihli 2077 No'lu ve 1/250.000 ölçekli harita.